

In Memoriam

In memoriam Goran Švob

(Zagreb, 29. svibnja 1947. – 18. travnja 2013.)

Ines Skelac

In memoriam Goran Švob

(Zagreb, 29. svibnja 1947. – 18. travnja 2013.)

Ines Skelac

Dana 18. travnja 2013. umro je jedan od najvećih hrvatskih logičara i filozofa te nedavno umirovljeni profesor Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, prof. dr. sc. Goran Švob.

In Memoriam

U Zagrebu je završio osnovnu školu i gimnaziju, a na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu studirao je filozofiju i anglistiku te diplomirao 1971. godine. U rujnu te godine na istome fakultetu izabran je za asistenta na Katedri za logiku čiji je nositelj bio profesor Gajo Petrović. Godine 1988. doktorirao je na Filozofskome fakultetu u Zagrebu, obranivši disertaciju *Fregeovo pojmovno pismo i zasnivanje moderne logike* (mentor dr. sc. Gajo Petrović). Njegova je doktorska disertacija objavljena 1992. godine u izdanju Biblioteke SOL i izdavačke kuće Naprijed i u uporabi je kao literatura za kolegije iz logike, filozofije jezika i teorije spoznaje na hrvatskim sveučilištima. Godine 1989. izabran je za docenta na Katedri za logiku, a za izvanrednoga profesora 2001. godine.

Od 1975. do umirovljenja 2012. godine predavao je Logiku te vodio Seminar logike, od 1999. Metodologiju znanosti, a nakon uvođenja Bolonjskoga procesa predavao je i Filozofiju jezika na Odsjeku za filozofiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Bio je predstojnik Katedre za logiku na istome odsjeku. Držao je predavanja i na doktorskome studiju filozofije, a na doktorskome studiju na Ekonomskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu zajedno s doc. dr. sc. Davorom Laucom predavao je kolegij Filozofija znanosti i istraživačka etika.

Tijekom akademske godine 1973./74. boravio je šest mjeseci na specijalizaciji u Oxfordu. Bio je na kraćim studijskim boravcima u Austriji, SR Njemačkoj, Velikoj Britaniji, Japanu i NR Kini. Sudjelovao je na nizu međunarodnih simpozija, a kao gostujući predavač predavao na sveučilištima u Beču, Münchenu, Peking, Tokiju, Sapporu i Kyotu.

Bio je voditelj znanstveno-istraživačkih projekata Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske “Fregeova logika i filozofija matematike” te “Logika, univerzalni jezik i filozofija jezika.”

Znanstveni rad

Fizika i filozofija

Bio je vrsni poznavatelj Fregeove filozofije i njegova je knjiga *Frege: Pojmovno pismo* vrlo dobar temelj za svako daljnje bavljenje Fregeom, ali i analitičkom filozofijom koja se razvila na temelju Fregeova rada. Njegov je stil pisanja jednostavan, tekstovi se lako čitaju i prožeti su duhovitim opaskama, baš kao što su bila i njegova predavanja. Čitajući njegove članke i knjige moglo ga se zamisliti kako upravo takvim govorom predaje studentima u "sedmici" ili izlaže na nekom simpoziju. Što se tiče vlastite percepcije svoga rada, bio je vrlo skroman i često je umanjivao značaj vlastitih postignuća.

Bez obzira na to što je profesor Švob objavio mali broj radova, te radove karakterizira visoka stručnost i kvaliteta i oni su dokaz njegove predanosti radu, preciznosti, pedantnosti i samokritičnosti, pa mogu poslužiti kao izvrstan temelj za mnoga daljnja istraživanja u područjima logike i filozofije jezika. Kada se govori o broju njegovih radova, svakako treba uzeti u obzir i područje bavljenja jer za obavljanje kvalitetnoga istraživanja u logici, kao i u matematici, i dobivanje ikakvih rezultata potrebno je puno vremena i rada, a profesor Švob se usto bavio vrlo teškim i trenutno aktualnim problemima suvremene logike, (na primjer ima li danas logičkih antinomija).

O filozofiji profesora Švoba moglo bi se puno toga reći mada je sam o istoj malo napisao. Bio je analitički filozof, Fregeov sljedbenik, ali kritizirao je suvremene tijekove analitičke filozofije gotovo jednako žestoko kao što je kritizirao hermeneutičku i postmodernističku tradiciju u filozofiji jezika. Uvijek je iznova upozoravao na opasnosti koje proizlaze iz nejasne uporabe pojmova te nepoznavanja logike. "(O) davno sam naučio da jedan tip filozofa, u svojem poslu, bježi od logike kao vrag od tamjana. Najčešće to i nije nekakav načelni zazor spram jedne filozofske discipline, nego naprosto odbijanje obaveze da sami izlože vlastite misli u koliko-toliko suvislu obliku. Povijest filozofije nudi dosta primjera, ali i pokušaja opravdanja takva postupanja. Na kraju krajeva, vrlo je ugodno prihvatiti nekakvu razliku između uma ili izbornog mišljenja, s jedne strane, i razuma i puke logike, s druge strane, i proglašiti se autohtonim predstavnikom one prve struje. Vlastita nesuvislost tako može postati prednošću i znakom dubine koja je dostupna samo odabranima." (Švob 2009: 6.).

Osim Fregeom, profesor Švob se bavio i Wittgensteinom, ali na netipičan način. Sljedbenici Wittgensteina uglavnom se dijele na sljedbenike ranoga i sljedbenike kasnoga Wittgensteina, a pritom se svi slažu da je jedna od dviju Wittgensteinovih najvažnijih knjiga, *Tractatus Logico-Philosophicus* ili *Filozofijska istraživanja* jedna od najboljih filozofskih knjiga ikad napisanih, a druga je jedna od najgorih, no ne mogu se složiti oko toga koja je koja. Švob upozorava da Wittgensteinove rane i kasne radove ne bismo smjeli promatrati odvojeno jer kasnoga se Wittgensteina ne može razumjeti bez poznavanja ranoga, kao što se ni ranoga ne može razumjeti bez poznavanja Fregea i Russella.

In Memoriam

Bio je izvrsno upoznat i s kontinentalnom filozofijom i upravo ju je na temelju toga kritizirao: smatrao je da se nešto može kritizirati tek kada se predmet kritike dobro poznaje, a ne na temelju nekih pretpostavki i površnih saznanja iz raznih sekundarnih izvora. Teorije koje mu nisu bile bliske nije kategorički odbacivao, nego se i na njih pozivao u onim vidovima koji su mu se činili prihvatljivima (stoga nas ne treba čuditi Švobovo citiranje Hegela na početku članka *Ima li danas logičkih antinomija?*).

Rad sa studentima

Profesor Švob bio je kompetentan logičar, filozof matematike i filozof jezika, a jednako tako i izvrstan nastavnik koji je uspješno poučavao suvremenu logiku te studente učio istu primjenjivati u istraživanjima raznih drugih područja, ali profesor je imao i široke interese mimo logike. Mnogim je studentima zainteresiranim za učenje kineskoga ili japanskoga jezika, kao vrstan sinolog i japanolog, u tome također pomagao. Isticao se svojom sustavnošću i predanim pristupom radu, a također i velikom dozom kritičnosti i samokritičnosti.

Kao profesor logike na Filozofskome fakultetu bio je vrlo svjestan zahtjevnosti svoga posla imajući uvijek u vidu koliko je teško suvremenu logiku učiniti dostupnom studentima filozofije, kojima matematika uglavnom nije na listi omiljenih disciplina, a isto tako svoje odgovornosti u prenošenju znanja budućim srednjoškolskim profesorima logike. Profesoru Švobu često se zamjeralo da od studenata previše zahtijeva, ali uvijek je upozoravao na to da nakon položena samo dva

ispita iz logike student načelno postaje kompetentan za predavanje logike u srednjoj školi, dok je za stjecanje zvanja profesora filozofije potrebno položiti na desetke ispita. Također je vrlo dobro znao da se bez dobrog vladanja logikom gotovo nemoguće baviti bilo kojom drugom disciplinom, stoga se trudio i studentima koji su pokazivali interes za neka posve druga područja pružiti dovoljno znanja logike koja će im pri tome koristiti.

Profesor se zadivljujuće uspješno nosio sa svim problemima koji su proizlazili iz nedovoljne motiviranosti studenata za njegove kolegije, njihova nedovoljnog (ili nepostojećeg) srednjoškolskog znanja logike, kao i sveprisutnim strahom koji se javljao kod nemaloga broja studenata na sam spomen logike. Susretao se i s nerazumijevanjem kolega s čijim kolegijima studenti nisu imali problema, zbog bitno drugačijih sadržaja kojima se njihovi kolegiji bave. Profesora su takvi problemi vrlo osobno pogađali i koliko god se trudio olakšati studentima polaganje ispita, ali uz stjecanje barem osnovnih znanja, ponekad mu se činilo da je i to nemoguće. Znao je reći da je toliko puta već ponovio iste zadatke na pismenome ispitu da već i stolovi u "sedmici" znaju nešto riješiti, samo njegovi studenti ne znaju. Ipak, u svakoj je generaciji određen broj studenata uspio potaknuti na bavljenje logikom i srodnim disciplinama i to ga je posebno radovalo. Osim što se trudio svojim studentima prenijeti što je moguće više znanja, pokazivao je velik interes i za ostale stvari kojima su se bavili i poticao ih u tome.

Naglašavao je da je kao mentor diplomskih, magistarskih i doktorskih radnji i sam na ispitivanju, sve je radove vrlo pažljivo i više puta iščitavao te pisao opsežne primjedbe i komentare, nudio bolja prijevodna rješenja i poticao na korištenje precizne terminologije. Pregledane sinopsise i radove vraćao je studentima mnogo puta na doradu, svaki put uz opsežne komentare, sve dok ne bi bio zadovoljan svakim detaljem. Studentima se katkad moglo učiniti da će se taj proces ponavljati unedogled (nikada neću zaboraviti vlastitu nevjericu kada mi je napisao da mu se čini da je moj diplomski rad konačno spreman za obranu).

Anegdote iz akademskoga života

Profesor Švob bio je poznat po svojoj iznimnoj duhovitosti u svim situacijama, britkim komentarima i digresijama na predavanjima, a tijekom četrdeset godina akademske karijere prikupio je i mnogo anegdota iz rada sa studentima. Običavao je također reći da je siguran da neki ljudi uopće ne misle, nikada, i da ne razumije zašto se uopće pretpostavlja da svi misle.

Ipak, jedna od najpoznatijih anegdota iz profesorove akademske karijere zasigurno je ona o širenju značenja glagola *brijati* koji danas u zagrebačkom žargonu među mlađom populacijom ima mnogo drugih značenja osim osnovnoga značenja 'prikladnim priborom koji reže odstranjivati dlake s kože'. Priča, o čijoj je istinitosti svjedočio i sam profesor Švob, kaže da je do širenja značenja došlo kada je jednoga studenta na usmenome ispitu pitao po čemu je za logiku značajan filozof Russell. Student je odgovorio da je to zbog paradoksa brijača. Profesor, iako nezadovoljan odgovorom (jer paradoks je brijača samo popularna varijanta Russellova paradoksa, koji je vrlo značajan za teoriju skupova, a i sam je Russell po mnogočemu drugom značajniji nego po tom paradoksu) pitao studenta kako glasi taj paradoks. Student je iz straha ili neznanja (može i uključno) spojio paradoks lažljivca i paradoks brijača u novi (pseudo?) paradoks i rekao: "Ja brijem." Profesor, već navikavši na svakakve odgovore, spremno je upitao: "I što je u tome paradoksalno?", na što je student zapanjeno odgovorio: "Zar vi to ne vidite?"

Iako je sam semantički razvoj ovoga glagola ostao malo nejasan jer nije lako pronaći transparentne motivacijske metaforičke i metonimijske veze između osnovnoga i izvedenog značenja, ovo je jedan od rijetkih poznatih slučajeva u našem jeziku u kojemu možemo točno pratiti promjenu značenja jednoga leksema.

Tu se ponovno, za kraj, možemo vratiti na upozorenje profesora Švoba o opasnostima koje mogu proizaći iz bježanja od logike i logičkoga mišljenja, što može rezultirati pojavom nejasnoća i nesuvislosti. Profesor se s radošću znao prisjetiti svojih bivših studenata koji su bili izvrsni logičari, a koji su danas vrhunski povjesničari, lingvisti, filolozi ili filozofi čije područje interesa nije sama logika, ali svima je njima logika itekako korisna i nezaobilazna u njihovu radu. U tome se možda krije i ona ključna misao profesora Švoba koju ne smijemo zabo-

In Memoriam

raviti: iako stvarno mišljenje nesumnjivo daje rezultate, logika nam daje vrlo korisnu metodu jer nas uči kako treba misliti i govoriti i kako svoje misli precizno oblikovati te doći do valjanih zaključaka. To je ono čemu je profesor Švob učio svoje studente već na prvome satu: zaključak je valjan kad mu je valjana forma ili shema, a forma je valjana ako pri svakoj interpretaciji iz istinitih premisa slijedi istinita konkluzija.

*Fizika i
filozofija*

Reference:

ŠVOB, G. (2009) *Od slike do igre*.
Zagreb: ArTresor Naklada.